

L'assaig, entre altres coses

El mes de novembre passat l'editorial El Cep i la Nansa va anunciar que, amb *Testimonis del segle XX*, es posava punt i final a la col·lecció Argumenta, una sèrie de monografies dedicades a abordar diferents qüestions de la societat actual, sempre des de la perspectiva de la cultura catalana. En un d'aquests volums, de títol transparent, *Embolcats amb el periodisme* (2007), Francesc-Marc Álvaro presenta un contundent «Decàleg de l'argumentador dins del soroll. Els intel·lectuals als mitjans de comunicació», en el qual afirma que l'intel·lectual és nét de Montaigne i fill de Voltaire.

Una declaració així desperta simpatia, però alhora provoca una certa perplexitat, atès que Montaigne inaugura una tradició, la de l'assagista, que no s'ha de correspondre necessàriament amb la figura de l'intel·lectual, sinó més prompte amb la del literat —ja em perdonaran per usar aquest nom, però no vull generalitzar amb la paraula escriptor. Al capdavant, com reflexiona Álvaro, «l'intel·lectual és mediàtic o no és», mentre que l'assagista es pot permetre el luxe de no dependre directament dels mitjans de comunicació, no només econòmicament, sinó també en un sentit artístic i ideològic. La seua escriptura no s'adreça als fòrums i les àgore públiques, encara que hi pugua obtenir ressò, sinó a una lectura més discreta i atenta, i per això no tan urgent. Quan l'assagista escriu el seu propi jo es circumsciu per damunt de tot a la consciència de la seua individualitat: «Ací hi ha les meues idees, per les quals no intente donar a conèixer les coses, sinó a mi mateix», ens diu Montaigne en la brillant traducció de Vicent Alonso.

Ara bé, si l'assaig naix amb l'autor dels *Essais* en el context de l'humanisme, es desenvolupa amb l'obra dels il·lustrats, com ens recorda Francesc-Marc Álvaro quan evoca Voltaire. Si som capaços d'obviar per un moment les *Confessions* de Rousseau, per exemple, coincidirem a afirmar que la il·lustració com a moviment practicà l'assaig —el pensament en general—

amb la voluntat de remoure les consciències i construir una nova identitat social, basada en uns valors que transcendien la crisi de l'Antic Règim i que encara es projecten. Aquesta vigència, tanmateix, no invalida el fet que en la modernitat líquida que, segons Zygmunt Bauman, caracteritza el nostre temps, es produïska una crisi identitària, un transvasament de responsabilitats pel qual «les institucions socials esperen amb deler poder traspassar a la iniciativa individual la molèstia que representen les definicions i les identitats». No és casualitat, doncs, que en el tombant dels segles XX i XXI, en el qual tant s'ha parlat de la fi de les ideologies, certs discursos hagen postulat la frustració diguem-ne històrica de la Il·lustració. Si això és veritat, l'assaig, en la tradició que ve de Montaigne i que passa per Voltaire, haurà fet fallida, com també la figura de l'intel·lectual que s'inscriu en aquesta mateixa genealogia.

Probablement Francesc-Marc Álvaro l'encerta quan diu que és difícil trobar, a hores d'ara, homes de lletres tan influents com ho van ser Émile Zola o Joan Maragall. Tanmateix, en cap moment posa en qüestió el valor de l'intel·lectual, i amb ell, de la tradició que reivindica i que nosaltres hem associat a l'assaig. Una tradició que es transforma —no havia deixat de fer-ho mai, ben mirat— i que s'adapta a un context cultural nou en què la globalització, de la mà de la comunicació digital, multiplica les fonts d'informació i els espais d'opinió, alhora que fragmenta el públic i distorsiona els referents. En un context així, l'assaig ofereix una escriptura que confia en ella mateixa gràcies al seu caràcter provisional i alhora reflexiu, conscient de les febleses del llenguatge, però convençuda que aquest és, malgrat tot, el millor instrument per a representar i comunicar la realitat. Una realitat individual i compartida, que demana a l'assagista un posicionament en relació als altres —a les idees dels altres. Ací, el seu paper es confon sol·dàriament amb el de l'intel·lectual. Per

això, en les famoses «Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla», Joan Fuster reivindica que, en l'obra de l'autor d'*El quadern gris*, el «sentit de responsabilitat i de crítica s'afirma a cada moment».

Aquest sentit és fonamental per a la constitució de l'assaig actual en tant que exploració de la identitat en tot el seu abast. L'aportació del sociòleg Manuel Castells, que dedica el segon volum de *La era de la informació* a parlar del «poder de la identitat», demostra que, per molt que facen crisi, les identitats importen. I en la mesura que es tracta de nocions dinàmiques («processos de construcció de sentit»), l'assaig contribueix a generar discursos sobre la seua evolució, bé per a reforçar les «identitats legitimadores» (coincidents amb les de les institucions dominants), bé per a donar suport a les «identitats de resistència» (oposades a les anteriors) o, al contrari, per a avançar en la creació d'«identitats projecte» (destinades a redefinir posicions col·lectives i transformar així tota l'estructura social).

L'assaig és un discurs literari que assumeix la necessitat d'argumentar al voltant d'aquestes posicions i comprometre-s'hi —insistisc— amb un cert sentit de responsabilitat i de crítica. Aquest sentit és una garantia de prudència i perspectiva i constitueix una crida a mantindre els fonaments del gènere. A més a més, ens hauria d'ajudar a diferenciar l'assaig d'altres formes afins, però que no s'hi han de confondre. A distingir-lo, per exemple, de la demagògia habitual de molts mitjans de comunicació. O a establir les fronteres amb la novel·la, a través dels diferents discursos sobre la ficció i el paper de l'autor i el narrador. Però sobretot ens hauria de guiar a l'hora de reivindicar l'especificitat de l'assaig en tant que gènere literari diferenciat, perquè només així aquest *sentit*, com els altres que el caracteritzen, podrà desplegar-se en tota la seua magnitud.